

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1944-01-16, iš Štuthofo - į Vilnių

Stutthof, d. 16 Januar 1944

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block XI

Stutthof, d. 16 Januar 1944

Vanduk, mano miela! Es ist wirklich für mich ein Wunder: heute habe ich von Dir 2 Briefe (v. I-1 u. I-4) erhalten, - ich bin so glücklich! Ich habe wieder Lebenssaft bekommen, ich bin wieder... na, ja! Besonders freue ich mich darauf, dass wir beide genau in derselben Zeit dieselben Gedanken u. Gefühlen haben! A. I-15 habe ich „Varpai“ offiziell zugeschickt bekommen, - da sind die braven Leute, - bedanke dafür den guten Kollegen Doktor in Šiauliai. Wegen der „Kūryba“ ich meine dasselbe, wie Du. A. 10-I bekam ich 2 Päckchen: 1) von Dziutek etwa 1/2 klgr. Zucker und 2) von Liutikienė (Bubiai) - leider, nur die Schachtel, ohne den Inhalt, - da war der Richtige, der hat unterwegs den Inhalt geklaut! Benachrichtig u. bedanke diesen guten Leute (von J. Starkus aus Akmenė habe ich 2 Tage früher etwas Butter erhalten). Gestern, I-15, habe ich von Dir 3 Päckchen erhalten, - leider, nicht nummeriert: 1) ganz Brot, 2) mit 2 Äpfel - leider, d. Honig war zerdrückt, 3) mit Papirosen u. Fett. Danke, danke! Seife u. Zahnpasta habe ich genug. Ich verliere nicht die Hoffnung, dass im März werde ich zu Hause, - schade, dass Onkel Mykolas so eine alte Tante geworden ist. Für meine Hoffnung, natürlich, habe ich keine logische u. faktische Gründe, - heute habe ich nur die Ahnung, - um desto mehr glaube ich an sie. Ich weiss genau, welche Erlebnisse hast Du in diesen Zeiten, - es tut mir weh, dass ich Dir nichts helfen kann, - nicht nur mit dem Tat, sogar mit dem Rat. Deine Entscheidungen werden auch meine, - denken u. jetzt wir doch zusammen. In unserem Lager seit meiner Ankunft (26-III-43) ist viel-viel verändert - zum bestem u. im bestem Sinne. Ich denke, dass von verschiedenen Haftorten die unsere - ist die beste Art. Gegen die Lagerführung habe ich nichts zu klagen, - sie ist humanisch u. verständnisvoll zu mir. Nur unterdrückt mich ständig das Bewusstsein, dass bin ich unschuldig eingesperrt - für ganz unbestimmte Zeit u. dass gibt es kein Weg, kein Mittel die Wahrheit herzustellen. Durch die Verhaftung bin ich ausgeschlossen aus dem Leben, aus der Tätigkeit - u. sehne ich mich so nach [1r] // dichterische u. wissenschaftliche Tätigkeit! Es macht mir grosse Freude, wenn Du mir schreibst über unseres Haus, Deine Leben, unsere Liebe Dalia. Ich lese u. lese deine Briefe, höre das Geräusch des stürmischen Meeres, - die wunderbare Lieder, die das Meer singt mir vor, - als ich deine Briefe lese! Ich habe gelernt nichts zu fürchten [u. allen dämonischen Leuten alles zu verzeihen]. Na, ja! Gratuliere u. küsse unsere liebe Dalia, ich bin glücklich von Nachrichten über Sie! Grüsse guten Nachbarn u. Bekannte, Emilie vergesse auch nicht.

Vanduk, wir werden doch leben! Zum trotz dem Schicksal!

Liebe, gute Vanduk!

Dein Baliukas [1v] //

Prof. dr. Balys Sruoga
Stovykla Stutthof prie Danzigo

Stutthof, 1944 [m.] sausio 16 d.

Vanduk, mano miela! Man tai tikras stebuklas: šiandien gavau nuo Tavęs 2 laiškus (I-4), - aš toks laimingas! Aš vėl įgijau stiprybės, aš vėl esu... na, taip! Ypač aš džiaugiuosi tuo, kad mes abu tiksliai tuo pačiu metu galvojame ir jaučiam tą patį! I-15 oficialiai gavau „Varpus“ [1], - yra drąsių žmonių, - padėkok už tai geram kolegai gydytojui iš Šiaulių [2]. Dėl žurnalo „Kūryba“ [3] aš manau taip pat, kaip ir Tu. I-10 gavau 2 siuntinėlius: 1) nuo Dziuteko [4] apie 1/2 klgr. cukraus ir 2) nuo Liutikienės (Bubiai) [5] - gaila, tik dėžutę be turinio, - atsirado, kas pakeliui pavogė! Pranešk ir padėkok šiems geriems žmonėms (nuo J. Starkaus iš Akmenės prieš 2 dienas gavau truputį sviesto) [6]. Vakar, I-15, gavau nuo Tavęs 3 siuntinėlius, - gaila, nenumeruotus: 1) visa duona, 2) su 2 obuoliais - gaila, medus buvo sumaigyta, 3) su papirosais ir taukais [7]. Ačiū, ačiū! Muilo ir dantų pastos turiu pakankamai. Aš neprarandu vilties, kad kovo mėnesį būsiu namuose, - gaila, kad dėdė Mykolas [8] tapo tokia sena teta. Mano viltys, žinoma, neturi jokio loginio ir faktinio pagrindo, - šiandien aš tik nujaučiu, - tad tuo labiau jomis tikiu. Aš tiksliai žinau, ką Tu išgyveni šiais laikais, - man labai gaila, kad Tau negaliu padėti, - ne tik darbais, net patarimu. Tavo sprendimai bus ir mano, - juk ir dabar mes kartu galvojame. Mūsų lageryje nuo mano atvykimo (1943-03-26) daug daug kas pasikeitė į gerąją pusę. Manau, kad iš įvairių įkalinimo vietų mūsų šalyje yra geriausia. Negaliu skųstis lagerio vadovybe, - ji man humaniška ir supratinga. Tik mane nuolat slegia suvokimas, kad esu nekaltai įkalintas visiškai neribotam laikui ir kad nėra jokio būdo, jokių priemonių išaiškinti tiesą. Dėl arešto esu išstumtas iš gyvenimo, veiklos - o aš taip pasiilgau [1r] // kūrybinio ir mokslinio darbo! Man labai malonu, kai rašai man apie mūsų namus, savo gyvenimą, mūsų brangiąją Dalią. Aš skaitau ir skaitau Tavo laiškus, girdžiu audringos jūros ošimą - nuostabias dainas, kurias man dainuoja jūra, kai skaitau Tavo laiškus! Išmokau nieko nebijoti [ir visiems demoniškiems žmonėms viską atleisti] [9]. Na, taip! Pasveikink ir pabučiuok mūsų mielą Dalią, - aš džiaugiuosi žiniomis apie Ją! Linkėjimai geriems kaimynams ir pažįstamiems, nepamiršk ir Emilijos.

Vanduk, mes juk dar gyvensim! Nepaisant likimo!

Brangus, geras Vanduk!

Tavo Baliukas [1v] //

KOMENTARAI

- [1] *Varpai* - lietuvių literatūros almanachas, 1943-1944 m. leistas Šiauliuose, jį redagavo buvęs Balio Sruogos rusų kalbos ir literatūros studentas, Teatro seminaro dalyvis Kazys Jankauskas. Šiaulių meno ir mokslo centre išėjo du žurnalo numeriai. Leidinys vengė pronacinės propagandos. Žurnalas išspausdino Jono Aisčio, Jurgio Baltrušaičio, Kazio Bradūno, Bernardo Brazdžionio, Antano Gustaičio, Kazio Jankausko, Viktoro Katiliaus, Fausto Kiršos, Vinco Krėvės, Vinco Mykolaičio-Putino, Antano Miškinio, Henriko Nagio, Henriko Radausko, Balio Sruogos, Antano Vienuolio, Stepo Zobarsko kūrinių, straipsnių, vertimų, dailės kūrinių reprodukcijų (plačiau žr. <https://www.vle.lt/straipsnis/varpai-1>).

[2] Nepavyko išsiaiškinti, kas Baliui Sruogai į lagerį atsiuntė žurnalą *Varpai* (šis siuntinys neužfiksuotas Vandos Sruogienės sudarytame siuntinių sąraše). Gali būti, kad žurnalas į lagerį pateko per Šiaulių ligoninės gydytoją Domą Jasaitį, kuris 1943 m. buvo žurnalo talkininkas (almanache *Varpai* išspausdinti keli jo tekstai, žr. Domas Jasaitis, „Dėmėtosis šiltinės epidemija Šiauliuose (1941–1942 m.)“, in: *Varpai*, Šiauliai, 1943, p. 249–256; Domas Jasaitis, „Pranas Dielininkaitis“, in: *Ibid.*, p. 309–312). Domas Jasaitis buvo almanacho *Varpai* „moralinis mecenatas“, „kuris daugiau negu bet kas kitas pasidarbavo, išrūpindamas šiam almanachui leidimą, visokiais būdais ir visados redakcijai padėdamas“ (žr. „Redakcijos žodis“, in: *Ibid.*, p. 326).

Pirmajame literatūros almanacho numeryje išspausdinta Balio Sruogos istorinės kronikos „Kazimieras Sapiega“ pabaiga (žr. Balys Sruoga „Kazimieras Sapiega. Finalinė scena“, redaktorius Kazys Jankauskas, in: *Ibid.*, p. 12–21). Balys Sruoga dramoje rašė apie didžiojo Lietuvos etmono Kazimiero Sapiegos pastangas stiprinti Lietuvos valstybę, kovojant prieš užsienio ir vidaus priešus. Lietuvos hitlerinės okupacijos metu „be autoriaus žinios, draugų iniciatyva“ (Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 322) išspausdinta Balio Sruogos drama „Kazimieras Sapiega“ įgavo rezistencinį pobūdį. Neatsitiktinai rašytojas užsiminė, kad spausdinti almanache šios dramos fragmentą 1943 m. – „drąsių žmonių“ pasirinkimas.

Dramoje Kazimieras Sapiega kalbėjo apie žmogaus trapumą, laikinumą: „Žmogus kaip žvakė. / Degi, liepsnoji... Šildai ir švieti. / Nepajunti, kaip jau tavęs nebėr, / Nuodėguliukai knato kažkokie / Ir kvapas vaško“ (žr. Balys Sruoga, „Kazimieras Sapiega. Finalinė scena“, in: *Varpai*, Šiauliai, p. 15); apibūdino tremtinio savijautą: „Aš – elgeta benamis. Be tėvynės, / Kaip varpa, pamesta ant viešo kelio. / Jai vis tiek pat: sumins dumblan pravėžų, / Vėjelis glostys, viesulas susuks / Ar rytmečio rasoj paskęs sudulus...“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 16).

Karvedžio Kazimiero Sapiegos žodžiuose įamžintos tėvynės kančios: „Aš, žilas senis, / Per visą amžių kovose kapotas, / Lenkiuos prieš jus [žmones] lig žemės ir drebu, / Kad nesusėsiu visko pasakyti, / Ką man širdin tėvynė, alpdama / Golgotos kančiose, priaimanavo...“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 16); „Kaip debesį gyvenimas nušičiuo. / Senatvėj praskleidžiau tuščias putas. / O, Viešpatie! Atleisk žlibumą mano! / O, nukankintoji tauta manoji, / Rūpintojėlių raudanti giria, / Priimk paklydusį nevertą sūnų, – Leisk ašarom išverkti kruvinom / Prie tavo kojų visą žemės skausmą...“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 17); „Išalkus giltinė dantim kalena. / Kaip motinėlė miršta Lietuva, / Užtrokšdama skausmuos. Dar gyvos kančios, / O jau į šermenis šakalai renkas...“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 19).

Pjesė skatino neprarasti vilties dėl tėvynės laisvės: „Ne, ne! Bajorų mirė Lietuva. / Ne mūsų! Ji, žiemos iškentus šaltį, / Dainuojančiu pavasariu suš. / Išmetus iš krantų putas šiukšlėtas, / Iš gilmenų sugaus gyvybe tokia, / Kad jos aidais dundės Uralo girios, / Karpatų skiauterys ir Elbos šlaitai. / Į Lietuvą žiemojančią einu. / Rūpintojėlių kryžkelėj sustosiu, / Milžinkapiuos varpais nakčia skambėsiu, / Kad speiguose po stora miline / Neliautų plakus Lietuvos širdis...“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 20).

Balio Sruogos dramos „Kazimieras Sapiega“ fragmento spaudinį-korektūrą, taisytą redaktoriaus Kazio Jankausko, žr. in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 29, b. 476, p. 1–2; 5–6; 9–10; 14–16.

Iš 1944-01-31 laiško matyti, kad Balys Sruoga siūlė toliau almanache *Varpai* spausdinti I veiksmą iš istorinės kronikos „Kazimieras Sapiega“ arba dramos „Apyaušrio Dalia“ III veiksmą, žurnalo redaktorius pasirinko paskutinį rašytojo pasiūlytą variantą.

[3] Balys Sruoga nesutiko bendradarbiauti žurnale *Kūryba* – jautė, kad dėl nepalankių lagerio sąlygų negalės susikaupti ir atsakingai dirbti, o ypač skaityti ir taisyti anksčiau parašytų kūrinių korektūros lankų. Žinodamas, kad negalės padaryti darbo iki galo, nesutiko publikuoti savo kūrinių. Tačiau Balys Sruoga žurnalo redaktoriams Stasiui Leskaičiui ir Juozui Keliuočiui leido rašyti straipsnį apie jo kūrybą, straipsnyje pateikti kūrybos citatų (plačiau žr. 1943-10-31 ir 1943-11-07 Balio Sruogos laiškus).

[4] Vladimiras Zubovas [(1887–1959), agronomas] (Vandos Sruogienės pastaba).

[5] Elena Zubovaitė-Liutikienė (1903–1977), agronomo, istoriko, muziejininko Česlovo Liutiko (1903–1984) žmona. Šis siuntinys neužfiksuotas Vandos Sruogienės sudarytame siuntinių sąraše.

- [6] Šis Jono Starkaus siuntinys su sviestu minėtas 1944-01-09 Balio Sruogos laiške.
- [7] Gruodžio 20 d. Vanda Sruogienė išsiuntė Baliui Sruogai 1 [kg.] ir 250 [gr.] siuntinį („65. 2 obuoliai, lašinių 1/2 klg., 4 dėž[utės] popirosų, cukraus 350 gr., kava“); gruodžio 23 d. Vanda Sruogienė išsiuntė 2 klg. siuntinį, kuris „gautas I-15“ („66. 2 klg. duonos“); gruodžio 23 d. Vanda Sruogienė išsiuntė dar 500 gr. siuntinį, kuris „gautas I-15“ („67. Tirpytų lašinių 400 gr., 4 dėž[utės] popirosų, kavos“); sausio 3 d. Vanda Sruogienė išsiuntė 2 kl[g]. siuntinį, kuris „gautas I-17“ („69. Duonos 1 1/2 [klg.], lašinių 500 gr. (iš Doros), kavos, popirosų 6 dėžutės, medaus 250 gr.“) („Sąrašas siuntinių, siųstų į Štuthofą“, žr. „Balys Sruoga, „Biografija, 1943-1945, Stutthof“, in: *BLKMČ BS*).
- [8] Mykolas Biržiška [(1882-1962), visuomenininkas. Nuo 1939 m. dėstė VU, 1940-1944 m. rektorius. 1943-1944 m. generalinio tarėjo Petro Kubiliūno Patariamiosios tarybos narys] (Vandos Sruogienės pastaba).
- [9] „Keli žodžiai cenzūros išbraukti“ (Vandos Sruogienės pastaba). Lagerio cenzorių išbraukta frazė įrašyta laužtiniuose skliaustuose: „Ich habe gelernt nichts zu fürchten [u. allen dämonischen Leuten alles zu verzeihen]“ - „Išmokau nieko nebijoti [ir visiems demoniškiems žmonėms viską atleisti]“.